

**PUL OQIMLARI TO'G'RISIDAGI HISOBOTNI XALQARO
STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH**

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti buxgalteriya hisobi va menejmenti
kafedrası assistenti **Jumayeva Go'zal**
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Abdurahmonov Muhammadali*

Annotatsiya: Maqolada “Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot”ning shakli, tarkibi, xalqaro amaliyotdagi hisobot shaklidan farqli tomonlari, hisobot shaklining tarkibini takomillashtirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot, investor, kreditor, operatsion faoliyat, investitsion faoliyat, moliyaviy faoliyat, kirim, chiqim.

Mustaqillik yillarida iqtisodiyotning rivojlanishi xalqaro darajada globallasuvi, respublikamizga xorijiy investitsiyalar(sarmoyalar)ning kirib kelishi, xususiylashtirishning rivojlanishi, turli mulkchilik shaklidagi ya'ni aksiyadorlik jamiyatlari, ma'suliyati cheklangan jamiyatlar, xususiy korxonalar, qo'shma korxonalarning tashkil topishi buxgalteriya hisobotida va uning nazoratida me'yoriy huquqiy asoslarning yangilanishini, takomillashtirilishini talab etmoqda. Bu borada “Buxgalteriya hisobi to'g'risida”gi Qonun, “Auditorlik faoliyati to'g'risida”gi Qonun, “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida”gi, Soliq Kodeksi kabi me'yoriy huquqiy hujjatlarning xalqaro tajribalarga asoslanib yangi tahriri amaliyotga joriy etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24-fevraldagi PQ-4611-sonli “Moliyaviy Hisobotning Xalqaro Standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida” gi qaroriga muvofiq xo'jalik yurituvchi sub'yektlarda yuritiladigan moliyaviy hisobot shakllarini xalqaro me'yor talablariga moslashtirish nazarda tutilgan.

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot” korxonalarda yuritiladigan moliyaviy hisobot shakllaridan biri hisoblanadi. Ushbu hisobot shakli boshqa hisobot shakllari bilan birgalikda korxonaning eng likvid aktivlaridagi o'zgarishlarni, uning moliyaviy

tuzilmasini (jumladan, likvidlik va to'lovga layoqatliligini), korxonalarining qiyoslama baholash maqsadida kelgusi pul oqimlarining joriy qiymatini modellashtirish imkonini beradigan doimiy ravishda o'zgaruvchi tashqi va ichki omillar sharoitida pul oqimlari harakatini tartibga solish layoqatini baholash va tushunishga xizmat qiluvchi axborot taqdim etilishini ta'minlaydi.

Xalqaro buxgalterlar assotsiatsiyasi (FASV Kengashi) taqdimotiga ko'ra, "Pul mablag'larining harakati to'g'risida"gi hisobotning asosiy maqsadi kompaniyaning barcha investorlari va kreditorlarini pul mablag'lari harakati to'g'risidagi ma'lumotlar bilan yetarli darajada ta'minlashdan iborat.

"Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" boshqa hisobot shakllari ya'ni buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot shakllariga qaraganda keyinroq vujudaga kelgan hisobot shakli hisoblanadi. Xususan, respublikamiz va MDH davlatlarida ushbu hisobot shaklini joriy etish, xo'jalik yurituvchi sub'yektlarda yuritilishi XX asrning 90-yillar boshlariga to'g'ri keladi. Shu davr ichida respublikamizda bu hisobot shakli Moliya Vazirligi tomonidan bir necha marotaba o'zgartirilib, tarkibiy jihatdan xalqaro tajribaga tayangan holda yangilanib kelinmoqda. Bundan ko'rinadiki ushbu hisobot shaklini takomillashtirish, MHXS tavsiyasiga ko'ra korxonalarining qaysi soha yoki tarmoqqa moslashganini inobatga olib hisobot shaklini ularning faoliyatidan kelib chiqib takomillashtirishni taqazo qiladi.

Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot ma'lumotlari birdek rahbar, menejer, investorlar, aksiyadorlar va kreditorlarga korxonaning haqiqiy moliyaviy holati haqida ma'lumot beradigan hujjat hisoblanadi. Chunki korxona hisobot davrida ko'p daromad yoki foyda olishiga qaramay kreditorlari oldidagi majburiyatlarini bajara olmay qolishi mumkin, ya'ni tan olingan daromad bilan kelib tushgan pul mablag'lari o'rtasida farq mavjud bo'ladi. Ushbu hisobotda korxonaning pul oqimlari harakati hisobot davri uchun aks ettirilib, unda joriy davrda qancha pul mablag'i haqiqatda kelib tushgani va haqiqatdagi chiqimi aks ettiriladi. Korxona faoliyati ko'p jihatdan pul mablag'lari bilan bog'liq bo'lib, ularning harakati korxonaning to'lov qobiliyatiga, likvidligiga bevosita ta'sir qiladigan omillardan biri hisoblanadi. Hozirgi

kunda respublikamizdagi xo'jalik yurituvchi sub'yektlar pul oqimlarini 9-son BHMS "Pul oqimi to'g'risidagi hisobot" va 7-son BHXS "Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" ga asosan tuzadilar va shu axborotlar asosida kelgusidagi istiqbollarini belgilashda foydalanadilar. "Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" da korxonaning asosan uch faoliyat turi operatsion faoliyati, investitsion faoliyati va moliyaviy faoliyatidan pul oqimlarining kirimi va chiqimi aks ettiriladi. Ushbu hisobot shakli 2 usuldan bevosita usul va yoki bilvosita usuldan birini tanlagan holda tuziladi. Hisobot shaklini tuzish, to'ldirish, rasmiylashtirish me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi, lekin amaliyotda ko'pgina xo'jalik yurituvchi sub'yektlar ularni shunchaki rasmiyatchilik uchun tayyorlaydi va deyarli bu hisobot ma'lumotlaridan kelgusi istiqbolli rejalar tuzishda, strategiyalarni amalga oshirishda foydalanmaydilar.

Korxonalar amaliyotida pul oqimlari to'g'risidagi hisobotni tuzishda ayrim xatoliklarga yo'l qo'yilmoqda va uning ko'rsatkichlariga alohida e'tibor berilayotganligi yo'q. Buning asosiy sabablaridan biri hisobot shaklini mukammal darajada shakllanmaganligi bilan ham bog'liqdir. «Pul oqimlari to'g'risida»gi hisobot (4-shakl) shaklini takomillashtirish yuzasidan rivojlangan mamlakatlarda qo'llanilayotgan «Pul mablag'lari harakati to'g'risida»gi hisobot shaklining tasniflanishi bilan respublikamizda amal qilib kelayotgan «Pul oqimi to'g'risida»gi hisobot shaklining tasniflanishi o'rtasida ma'lum farqlanishlar mavjud. Bunday farqlanishlardan biri respublikamizda qo'llanilayotgan hisobot shaklida «Soliqqa tortish»lar alohida bo'linma sifatida tasniflangan. Vaholanki, rivojlangan mamlakatlarda amal qilinayotgan hisobotda «Soliqqa tortish»lar birinchi bo'linmada, ya'ni xo'jalik faoliyatida pul mablag'larining harakati deb nomlangan bo'linmada aks ettirilgan. Bizning fikrimizcha ham to'langan soliqlar xo'jalik faoliyatida pul mablag'larining harakati deb nomlangan bo'linmada aks ettirilishi maqsadga muvofiqdir. Chunki soliqlar iqtisodiy mazmuniga ko'ra ham xo'jalik faoliyatida aks ettirilishi lozimdir.

Yana bir farqlanish royalti ko'rinishidagi pul oqimi "Pul oqimi to'g'risidagi hisobot" shaklining operatsion faoliyati bo'limida aks ettirilgan, "Mahsulot(ish, xizmat)larni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni

shakllantirish tartibi to'g'risida" Nizomda esa moliyaviy faoliyat daromadlari ekanligi ko'rsatilgan. Shunday qilib, hozir mamlakatimizda korxonalari faoliyatida amal qilayotgan «Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot»ining me'yoriy asoslarini takomillashtirish talab qilinadi. Shu bilan birgalikda ushbu hisobotni tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlar o'rtasidagi o'zaro ziddiyatli bandlarni tuzatish talab qilinadi.

MHXS larida buxgalteriya hisobotlaridagi ma'lumotlar ochiqlanishi lozimligi ko'rsatilgan, moliyaviy hisobotdagi ko'rsatkichlar, summalarning ochiqlanishidagi ahamiyatli summa qaysi mezonlarga yoki ko'rsatkichlarga bog'liq holda ko'rsatilishi lozimligini aniqlashtirish lozim.

Shuningdek, "Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" ko'rsatkichlari qiyoslanuvchanligi va taqqoslanuvchanligini hisobga olgan holda ikki davrga ya'ni o'tgan yil hamda joriy(hisobot) yili uchun ko'rsatilishi lozim.

Barcha xo'jalik yurituvchi sub'yektlar tashkiliy huquqiy shaklidan qat'iy nazar pul oqimlarining haqiqiy holatini bilish, nazorat qilish, boshqarish nuqtai nazardan "Pul oqimi to'g'risidagi hisobot" shaklini ichki hujjat sifatida har chorakda tuzishib rasmiylashtirib borishi maqsadga muvofiqdir.

Shu nuqtai nazardan "Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" shaklini takomillashtirish hisobot ma'lumotlarining ishonchliligini, samaradorligini, pul oqimlarini mafaatli boshqarish, kelgusidagi boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi ahamiyatini ochib berishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni 2016 yil 13 aprel.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2020 yil 24 fevraldagi PQ-4611-sonli "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori
3. 9-son BHMS "Pul oqimi to'g'risidagi hisobot" O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 4.11.1998 yilda qayd etilgan, №519
4. 7-son BHXS "Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" 1994 yil 1 yanvardan kuchga kiritilgan.